

2. UMĚNÍ STAROVĚKÝCH KULTUR

Historické civilizace od dob vzniku písma (kolem 3000). V oblasti Mezopotámie se kultura začala rozvíjet až po poslední době ledové. Vznik nové krajiny, četné naplaveniny, **bohatá úrodná půda - její osídlení však vyžadovalo již dobře organizovanou společnost**, vybudování zavlažovacích systémů, které vodu odvedou v době záplav a umožní ji využít později v době sucha. Sem expandovala **kultura na monoxilonech** (dlabaných člunech) ze Středomoří = kultura **Chasúnská** (chasúnská keramika), od ní se později odštěpila kultura **Samarská**, později vystřídána **Chaláfskou** 5 500 až 4 000 let př. n. l. - vyspělá, bohatě zdobená keramika - kombinace florálních vzorů a geometrie, schématické figury, pohlavní znaky.

2a) UMĚNÍ MEZOPOTÁMIE V DOBĚ SUMERSKÉ, AKKADSKÉ A BABYLONSKÉ

1. Sumersko-akkadské období: 5000-2000 ante	Sumerské: 5000-2500 Akkadské: 2500-2300 Novosumerské: 2300-2000
2. Babylonsko-asyrské období: 2000-539 ante	Babylonské: 2000-1150 Asyrské: 1150-612 Novobabylonské: 612-539

Mezopotámie: mezi řekami Eufrat a Tigris, dnešní Irák, Turecko, Sýrie, Írán (tehdy řeky vtékaly do moře samostatně, dnes se stékají). Nechráněný kraj, časté střídání různých národů, otrokářství, zemědělství jako hlavní obživa, kultury přírodních božstev plodnosti, měsíce, slunce, posmrtného života...(lidské oběti)
- severovýchodní Mezopotámie byla osídlena již před 100 000 lety. V polovině 4. tisíciletí př. n. l. pronikli do **jižní Mezopotámie Sumerové**, nesemitská skupina obyvatel. V pol. 3. tisíciletí př. n. l. ovládli Mezopotámii Akkadové, již semitská skupina. V **severní Mezopotámii** se postupně usídlili rovněž semitští **Asyřané**. Zatímco sever Mezopotámie v **okolí měst Aššur a Ninive byl později zván Asýrie**, **jihu kolem města Babylon se dostalo označení Babylonie**. Asyrská říše (zaniklá roku 612ante) a babylonská říše (definitivně zaniklá roku 539ante) byly také **dva nejmocnější státní útvary** vzniklé ve starověké Mezopotámii.

Charakter Sumersko-akkadského období:

1. Sumerské obd.: 5000-2500

- **kultura OBEJDSKÁ : 5000 př. n. l.:** V oblasti jižně od dnešního Bagdádu vznikají první zavlažovací kanály a drenážní strouhy, při zpracování mědi se uplatňuje technologie lití do ztracena. Kopaničářství je nahrazeno orebným hospodářstvím. – obydleli a zkulturnili Mezopotámii 5 000 až 3 500 let př. n. l., udělali z bažin úrodnou půdu (systémy odvodňovacích a zavlažovacích kanálů)

- **4000 př. n. l.:** Další tisíciletí (4500 - 3500 př. n. l.) náleží vlastní obeidské kultuře. V této době stojí Mezopotámie na prahu vytváření prvních státních útvarů. Do čela civilizačního vývoje se definitivně staví jižní Mezopotámie, jsou budovány **mohutné chrámové komplexy**.

Hlavními lokalitami této kultury jsou **Obejd, Eridu, Ur, Uruk:**

URUK

- **ve 4. tisíciletí nejdůležitější město Mezopotámie** - nejstarší chrám **Anův zikkurat a Inannin chrám** - bohové sídlili na vrcholku zikuratu

- sloupy, omítnuto, barevně vyzdobeno (červená, černá a bílá) - pozdější Sumerské chrámy tuto barevnost zachovávají, přejali část kultury, - nejstarší ženská maska z Uruku, též - **Dáma z Varky** – z alabastru, má nasazenou dřevěnou paruku, oči vykládané drahokamy, hlava v životní velikosti

- kamenné nádoby, vykládané jinými materiály, sošky - polychromované, mužské - rituální vous – umělý, jen na slavnosti

- **alabastrová váza z Uruku** - král předává dary bohyni Innaně (Ištar)

UR

- architektura - pálené i nepálené cihly, omítka, barevná dekorace - pestré geometrické dekory

- **soška ženy s ptačí hlavou** 4000 př. n. l.

- hlavní hospodářská aktivita města probíhá kolem centrálního chrámu. Tehdejší chrám v Eridu je nadále stavěn ze sušených cihel, ale má mnohem větší rozměry: centrální cela je 18 m dlouhá a 6 m široká. Oltář s božstvy stojí při užší stěně, obětní stůl je na konci cely. Chrám měl poschodí, kde byly místnosti pro

chrámové kněze, kteří se stávají vůdčí vrstvou města. Postupným přistavováním chrámu vzniká v Eridu **první známý mezopotamský zikkurat**, stupňovitý chrám.

- typické jsou hlavně **výrobky z hlíny**, keramika je jednoduchá a zdá se být nepečlivá, vyrábí se užitkové zboží s několika základními tvary i **geometrickou výzdobou**. Z tvrdé hlíny se vyrábějí i předměty denní potřeby - srpy, sekerky a sekeromlaty, což pro zpracování palmového dřeva a rákosí postačovalo. Modely loděk svědčí o rybolovu, pěstují se datle a obilí, tyto produkty jsou současně i předměty dálkové směny za dřevo, měď a kámen. Obytné domy mají více místností, které jsou velmi úzké, v rozsáhlých hřbitovech leží zesnulí na zádech.

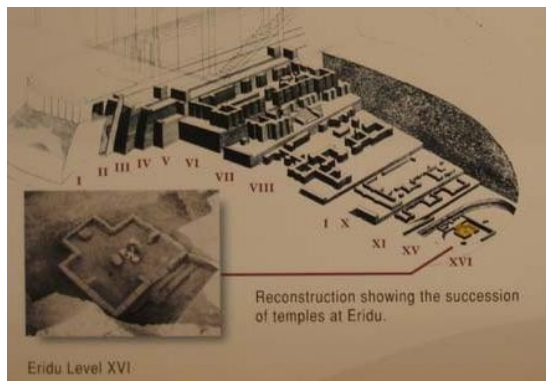

-dáma z Uruku

Zikkurat v Uru (rekonstrukce)

-rekonstr.zikkur.v Uru

Eridu Level XVI

- zikkurat v Eridu

- někdy kolem r. 4000 ante přicházejí **Sumerové**. Znalost obejdské kultury máme zprostředkovanou až Sumery, kteří je vystřídali, vytlačili či asimilovali, přišli neznámo odkud a kdy - snad byli původně pastevcí, kteří přešli k trvalému způsobu života.... Stavějí se monumentální budovy se zdmi s **kolíkovou mozaikou**, rozvinula se **keramika na hrnčírském kruhu** typická malovanou **geometrickou výzdobou**, zřídka zvířecí či rostlinné motivy.

- **3 500-3 000 jsou Sumerové již dominantní: 3500 př. n. l.** - V Sumeru existuje několik **městských států** (Uru, Eridu, Ur, Nippur, v jejichž čele stojí **ensi** - kníže, který je současně veleknězem. Pro důležitá rozhodnutí svolává radu starších a bojovníků.

- **3200 př. n. l.** - V chrámu boha **Ana v Uruku** napsal písař první záznam na hliněnou tabulku. **Na světě se objevilo písmo - počátky PÍSMĀ u Sumerů** - zprvu formou piktogramů vyjadřujících celá slova; záhy se proměnily v regulární písmo. Psalo se shora dolů a zleva doprava. **Písmo vzniklo z důvodů hospodářství** - účty, vést dobře úřad. Nejdostupnější materiál = bahno - **psalo se do hliněných destiček** - nejpraktičtější bylo rozložit znaky na klíny - **klínové písmo 2900 př. n. l.** Materiál - hliněné destičky, rákosové rydlo na otisky, desky vypálené i nevypálené, dle důležitosti a charakteru záznamu. **Reformy písma organizovány chrámem** - jednota! **Těž hliněné obálky** - sloužili také jako pečetě.

- zlatý věk sumerské kultury je **raně dynastické období - 2 750 – 2 350 př. n. l.**, nikdy však nevytvořili jednotný stát, vždy žili na základě měst – Uruk, Ur, Lagaš, Larsai, nejjižnější Nippur - **jednotící = jazyk, náboženství, způsob života**

- v chrámu Tell Chaláf – **figurky prosebníků asi 50cm:**

- Figura vousatého muže a ženy, vedle níž se na podstavci zachovaly drobné nožičky dítěte, jako by tvořily rodinnou skupinu. Nevíme, zda opravdu patřily k sobě, i když se mezi ostatními soškami, kdysi hromadně uloženými pod podlahou chrámu v Ešnunně, vyjímaly svou neobvyklou velikostí. Byly to pravděpodobně dary prosebníků, které svou stálou přítomností na římse chrámu měly bohu připomínat jeho závazky. Nakonec byly v chrámu rituálně pohřbeny.

- **chrám** na vyvýšeném chrámovém okrsku ztrácí původní charakter veřejného prostoru – **ústředí chrámu vyhrazeno bohu – kněžím, vnější prostor – dvůr je vyhrazen lidem = dualita moci**

- **palác** – sloupy pro podpěru, pilastry pro estetické členění, královský palác, zdobený barevnými freskami – místo správy, shromaždiště armády

- četné ploché kamenné reliéfy – popis hmotné kultury, znalost sumerského válečného vozu, kolo!

- *Urská standarta* :

Dřevěná schránka, tzv. Urská standarta, polepená pomocí živice mozaikou z mušloviny, červeného vápence a lapis lazuli. Mozaika nepochybně zobrazuje konkrétní historickou událost, chybí však nápis, který by osvětlil její pozadí. Protože hlavní scéna je na obou obdélných stranách umístěna v horním pásu a všechno, co předcházelo, je znázorněno pod ní, musíme výjevy sledovat zdola nahoru. Jedna strana předvádí průběh válečného střetnutí a s ním celou tehdejší sumerskou válečnou techniku. Ve spodním pásu vyřezávají právě vozíky přes zraněné nepřátele do útoku. Uprostřed pochodují těžkooděnci a lehká pěchota sráží spoutané a nahé zajatce. Ve středu horního pole, obklopen stráží, je očekává panovník. Na opačné straně oslavuje dvůr vítězství. K hostině při hudbě přivádějí muži skot, brav a přinášejí ryby, dole kráčeji nosiči s nákladem kořisti.

Otisk pečetního válečku 2475-2340 př.n.l. : Sumerští města měla svá lokální božstva, jimž a jejichž rodinám formálně náleželo veškeré území městského státu a odpovědnost za jeho osudy. Nad nimi se během první poloviny 3. tisíciletí vytvořil územně nepodmíněný teologický systém, jakýsi celosumerský panteon, do něhož byli zahrnuti velcí kosmičtí a astrální bohové: bůh nebes Anu, bůh vzduchu Enlil, bůh sladkých vod Enki, bohyně Jitřenky Inanna, Bůh slunce Utu a měsíce Nanna. Jim vkládali Sumeřané do rukou všechny své úspěchy i zklamání, radosti i strasti. Jim přinášeli oběti a k nim se také - obvykle prostřednictvím osobního boha - obraceli se svými prosbami. Dva prosebníci, žena a muž s obětí v rukou, předstupují před boha sedícího u bran chrámu, aby mu přednesli svá přání. Boha snadno poznáme podle koruny s rohy.

- pokles Sumerů, vystřídali je Akkadové, kteří vytvořili říši severněji – severní Irák

2. Akkadské období 2500-2300:

- v 3. tis. ante sumerské státy zápasily o hegemonii, než je **Sargon I. začlenil do Akkadské říše (Dioritová stéla krále Sargona Akkadského)** - jednalo se o první rozlehlou říši v této oblasti (do té doby charakterizovanou městskými státy) a zároveň první významnou politickou jednotku, jejímž nositelem byla semitská, nikoli sumerská složka populace. Mezopotámie poprvé v historii sjednocena pod vládou jediného rodu a odstraněn dosavadní partikularismus sumerských městských států. Na akkadském trůně se v průběhu doby vystřídalo celkem dvanáct králů, z nichž nejvýznamnějším byl kromě Sargona **Narám-Sín**. Poslední léta vlády akkadské dynastie byla vyplněna boji mezi jednotlivými uchazeči o moc, což umožnilo Gutejcům ovládnout větší část říše. Některá města pak získala autonomii – **Lagaš** – jeho král **Gudea**, říkal se ensi = správce, zakladatel chrámů, obnovovatel měst, zobrazen jako architekt; přes 30 jeho portrétů

- stéla, kterou dal Sargonův vnuk Narámsin vztyčit v Sipparu na památku svého vítězství nad divokými obyvateli východních hor, patří k nejvýnamějším dílům akkadské reliéfní plastiky. Realismus a živé, dynamické pojetí akkadských sochařů dosahují vrcholu ve volné kompozici, která opustila obvyklé členění plochy v pásy a umístila dění do přírodního rámce, pod příkré srázy hor porostlé stromy. Král s rohatou korunou na hlavě, atributem božství, kráčí v čele svých vojáků se standartami proti nepříteli. Nad jeho hlavou se zachovaly zbytky Narámsimova původního textu. Nápis vytesaný na kuželu hory je dílem elamských dobyvatelů, kteří po více než tisíci letech vpadli do Sipparu a stélu odvěkli jako válečnou kořist do Sús.

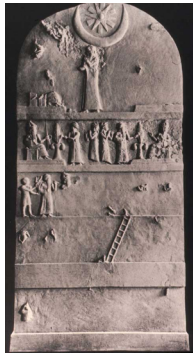
- Novosumerská plastika nezapře hluboké ovlivnění uměním akkadských tvůrců, i když poněkud postrádá lehkost a napětí. Akkadskému a sumerskému sochařství je společné především dokonalé zpracování i tak tvrdého kamene, jako je diorit, velká pozornost věnovaná detailu, anatomii lidského těla a oblečení. Z plastiky je zřejmé, že se v té době mění móda. Už se nenosí hrubá a neforemná suknice, ale přes levé rameno přehozený obdélný kus lehké vlněné látky, zdobený na okrajích trásněmi, který se upevňuje v pravém podpaží. Předvádí jej zde lagašský vládce Urningirsu.

3. Novosumerské období 2300-2000:

- roku 2285 se akkadská říše rozpadla a k moci se opět dostávají sumerské městské státy a počíná se **Novosumerské období: 2120–2000 = sumerská renaissance**, kde je nejvýraznější období **Třetí dynastie urské (přišla po ústupu Lagaše)** - sjednotila celý Sumer a téměř obnovila Sargonovu říši, budují se chrámy
- **panovník Ur-Nammu** – obnovitel: angažoval se při stavbách mnoha zikkuratů, které měly buď obnovit staré původní chrámy (např. v Uru), nebo stavět zcela nové (v Uruku, Eridu, Larsu, ...); **Ur-Nammova stéla** – přebírá zákoník od boha měsíce
- architektura i sochařství je unifikované a na vysoké úrovni, obzvláště sochařství vyniká silnou formou

Charakter Babylonsko-asyrského období 2000-539 ante:

1. Starobabylonské období 2000-1150:

- v době zániku Střední říše egyptské sjednotil Mezopotámii **zakladatel Starobabylonské říše Chamurapi** - v letech 1792–50: **Babylon** je královským městem, ostatní centra **Mari, Larsa, Išari**.
- **architektura: světská:** opevněné paláce na ploše několika hektarů, vznikaly ze soustavy dvorů, k nimž se přimykaly jednotlivé komplexy s různým určením. Obvodové zdivo pálené, vnitřní cihly nepálené, kombinováno s dřevěnou překladovou technikou; terasy, bohatý večerní život, komfortní interiérové vybavení - např. **Palác krále Zimri Lima v Mari**; **kultovní:** opevněné chrámové komplexy budované podobně jako paláce v centru, k chrámu přiléhaly svatyně, místnosti pro kněží, apod.- např. **chrámový komplex bohyně Ištar-Kititum v Išary**
- **sochařství:** odlévání do bronzu, zastrašující božstva (např. bohyně s křídly a drápy), drobné keramické sošky bohyň; **Chamurapiho zákoník:** čedič, přes 2m, 282 zákonů, psán ve sloupcích zprava doleva odshora dolů, klín.písmem, na vrcholu je reliéf, kde bůh slunce Šamaš diktuje Chamurappimu znění zákoníku

Zánik urské říše a příliv amoritských kmenů na počátku 2. tisíciletí př.n.l. vrhl Mezopotámii o století zpět do doby drobných regionálních států. Nastala situace byla v příkrém rozporu s potřebami ekonomiky, která na současném stupni vývoje vyžadovala pevné centrální řízení. Mezi amoritskými vůdci se rozpoutal boj o hegemonii, v němž nakonec nabyla vrchu rodina vládnoucí v Babylónu. Za svůj úspěch vděčila především mimořádným diplomatickým schopnostem a vojenskému štěstí krále Chamurapiho, který zemi v polovině 18.stol. násilím sjednotil. Jeho dopisy místodržícím jsou svědectvím uvážené politiky, směřující k uklidnění poměrů a upevnění státu. Stejně cíle si kladla i Chamurapiho zákonodárná opatření vyrytá elegantními znaky a klasickou babylónštinou do dvoumetrového čedičového monolitu. Chamurapi, zobrazený na vrcholu před bohem slunce a spravedlnosti Šamašem, „napsal svá vzácná slova svou stélou, aby...sirotkům a vdovám bylo sjednáno právo...aby se spravedlivě rozhodovalo, aby se poškozenému sjednala náprava " a přál si, aby: ve jménu Šamaša, mocného soudce nebe i země jeho spravedlnost zazářila na zemi."

- **malířství:** - podobný kánon jako v Egyptě, lineární, koloristický charakter, lépe provedená muskulatura- např. **Fragment nást.malby z paláce v Mari**

1b) Kassitská nadvláda 1550-1150 – poslední fáze Starobabylonské kultury: Kassité se zmocnili říše a přizpůsobili se kultuře, v architektuře se vracejí k zikkuratům. Poprvé začali cihly glazovat a formovat do kadlubů. Hl.město **Dúr Karigalzu**

- **kudurru:** glazované reliéfy, sloužili k zastrašování a vymezení vlastnictví, kultov.charakter, např. Melišipakovo kudurru
- během staletí Kassité byli absorbováni do babylonské populace

- Říši, kterou Chammurapi založil, vyvrátil o pět generací později chetitský král Muršili. Ve zmatcích po jeho vpádu se země zmocnili Kasité, kteří sem přišli z iránských hor. Aby se vymanili z vlivu starých bohatých babylónských rodin, založili ve 14.století př.n.l. v blízkosti dnešního Bagdádu novou rezidenci, Dúr Kurigalzu. Město Babylón odškodnili rozsáhlými privilegii. V sídelním městě zasvětili velký chrám bohu Enlilovi a vybudovali zikkurat, jehož jádro ještě dnes ční do výše 60 metrů. I z obrázku je dobře patrný způsob stavby: řady vepřovic byly v pravidelných odstupech prokládány silnými vrstvami rákosu, který dodával budově pevnosti. Vnější plášť pak tvořily vypálené cihly.

- Průčelí mnoha kasitských budov byla postavena z tvarovaných cihel. Ve výklencích chrámové fasády v Uruku tvořila neobyčejně vysoký reliéf, téměř volnou plastiku, v němž se střídá horský bůh v šupinaté sukničce s bohyní vod, která drží v ruce přetékající nádobu.

- **Melišipakovo kudurru:** Příchod nové vládnoucí vrstvy nutně vyvolal částečné přerozdělení půdního fondu. Panovník musel odměnit své válečníky a oddané úřednictvo a doložit chrámům svou zbožnost. Učinil tak přidělením půdy. Vedle dědictví to byl jediný způsob, kterým bylo tehdy možno půdy nabýt. Koupě a prodej pozemků nejsou - na rozdíl od Chammurapiho časů - z doby kasitských vládců vůbec doloženy. Souvisí to zřejmě s celkovým posílením ústřední moci ve 2. pol. 2 tis. př.n.l. S vlastním úkonem přidělu byly spjaty určité formality. Na příslušné místo se dostavil guvernér nebo starosta města a královský písař, aby poměřili pozemek. Zúčastněné strany pak celý akt zakotvily v dokumentu v podobě kamenné skály, do níž vyryly zápis o královském rozhodnutí. Kámen zároveň opatřily reliéfem zobrazujícím symboly bohů, kteří měli nad dokumentem bdít. Stély babylónské nazývané kudurru byly umístěny v chrámech a patří k nejtypičtějším památkám kasitské Babylónie.

2. Asyrské období 1150-612:

- Asyřané – **válečníci** – vytvořili v 9.stol.Novoasyrskou říši, centrum se přesouvá na sever na náhorní plošiny k Tigridu - hl.centra: **Aššur, Ninive, Kalchu**

- stavby paláců a chrámů navazují na předešlé typy babylonské - specifický byl vztah k podmaněné Babylonii, jejíž kultury a vzdělanosti si Asyřané vážili jakožto základu kultury vlastní. Významná babylonská města si proto mohla ponechat své dosavadní výsady, někteří asyrští králové se nechali v Babyloně formálně korunovat na babylonské krále a podobně. Babyloňané svého postavení využívali a často se proti asyrské nadvládě bouřili.

- v **sochařství** je typický **reliéf** – glazovaný nebo kamenný, velice mělký většinou v bílém vápenci, témata lovu, náboženství, války; např. **Raněná lvice**

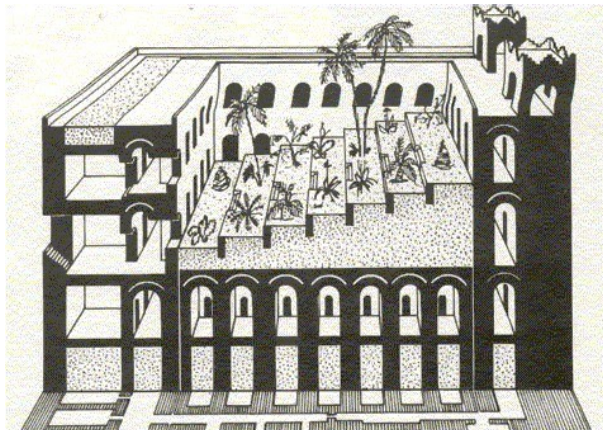
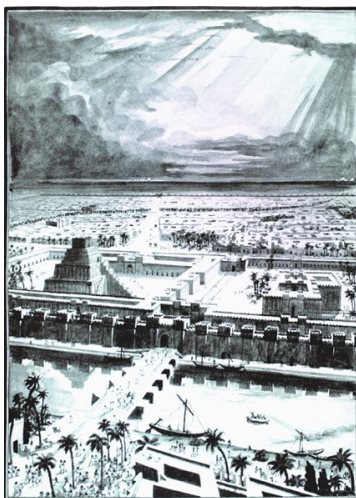
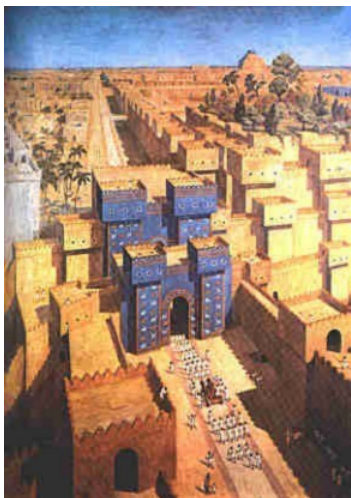
- **Lamassu:** okřídlení býci s lidskou hlavou a helmicí jako vstupní brny (např.paláce v Chorsabádu či Ninive)

3. Novobabylonská říše 612 - 539:

- Asyrskou říši rozvrátili Médové a Chaldejci, kt.zničili Ninive – hl.městem opět **Babylon**
- **nový Babylon:** opevněn trojitými hradbami v délce asi 90km, ty po každých 50m zpevněny věží (celkem 350 věží), v areálu se dochovaly **Visuté zahrady královny Semiramis** (jeden z divů světa), **Mardukovou cetou** se šlo k **Ištařině bráně** (obložena formovanými reliéfy zvířat, modrá opevněná stavba se čtyřmi věžemi) a kolem královského paláce k **Mardukovu chrámu neboli Věži Babylonské** (7-stupňový zikkurat vysoký 90m, půdorys 90x90m)

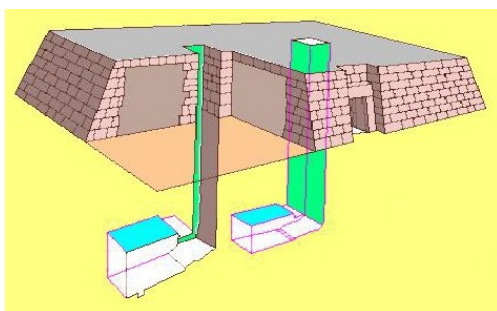

2b) UMĚNÍ EGYPTA (STARÁ, STŘEDNÍ A NOVÁ ŘÍŠE)

Předdynastická doba (5500-3100 ante)	Podél Nilu vzkvétala malá osídlení.
Archaická doba (3150–2700 ante, 1.-2.dynastie)	Před první dynastií, byl Egypt rozdělen do dvou království, známých jako Horní a Dolní Egypt . Kolem roku 3000 př. n. l. byly tyto dva státy sjednoceny (násilně nebo sňatkem). Podle legend sjednotil starověký Egypt první král – faraon Menes . Administrativním střediskem sjednoceného království se stal hornoegyptský Cenej.
I. Stará říše (2700 – 2180 ante, 3.-6. dynastie)	Začíná založením 3. dynastie, kterou založil vládce Džoser, kt.si jako první nechal vystavět jako svou hrobku pyramidu . Vzniká monumentální architektura.
první přechodná doba (2180–2064 ante, 7.-10.dynastie)	V této době je Egypt rozdělen na dvě části , spravované z Henennisutu (severní část) a z Vesetu (jižní část). Tyto dvě části spolu válčily o vládu nad celým Egyptem. Na konci tohoto období thébský král Nebhepetre Mentuhotep II. zvítězil nad hérakleopolským panovníkem a znovu sjednotil Egypt .
II. Střední říše (2064–1797 ante, 11.-12.dynastie)	opětovné sjednocení, Egypt se nakrátko zmocnil Numibie
druhá přechodná doba (1797–1543 ante, 13.-17.dynastie)	delta Nilu obsazena Hyksósy, opět rozpad Egypta, poegyptštění Hyksósové si zavedli vlastní 15. a 16. dynastii
III. Nová říše (1543–1080 ante, 18.-20.dynastie)	opět sjednocení a expanze, ovládnutí Numibie, dočasně i Palestinu a Sýrii (Achnatonova revoluce)
pozdní doba (1078-332 ante, 21.-25.dynastie)	došlo k rozpadu země na Horní a Dolní Egypt, nakonec je celý Egypt dobyt Peršany , pak Alexandrem atd. ....

ARCHAICKÉ OBDOBÍ (3150–2700 ante, 1.-2.dynastie):

- začíná vojenským sjednocením Egypta **Menejem** (Menim) jenž se stal se 1. faraónem a zakladatelem 1. dynastie.
- kvůli kultu boha Usíra, bohu podsvětí, byly hrobky podzemní – panovníci a vysocí úředníci byli pohřbíváni v **mastabách**, které byly z nepálených cihel, sle někdy byly použit i opracovaný kámen. Z této doby pochází pohřebiště v Abydu, kde byli pohřbeni někteří panovníci 0., 1. a 2. dynastie a pohřebiště v Sakkáře, kde byli pohřbeni úředníci 1. a 2. dynastie.

Mastaba je nadzemní stavba z cihel, která byla používána jako hrobka vládnoucích vrstev ve starověkém Egyptě. Název pochází z egyptsko-arabského slova pro lavici. **Z mastaby se později vyvinuly stupňovité pyramidy**. První kamenná pyramida (stupňovitá pyramida v Sakkáře krále Džoséra) byla původně navržena jako hrobka typu mastaby, na kterou později stavitel navrhl několik postupně zmenšujících se stupňů. Každý stupeň opět připomíná mastabu.

- v této době začalo být používáno k výrobě nástrojů, nádob, zbraní a šperků více **mědi**. Objevují se také **náznačky používání hieroglyfického písma**.

- začala být používána ikonografie panovníků (koruna Horního a Dolního Egypta, větší postava panovníka než ostatních postav na výjevech, král porážející své nepřátele), která byla používána i v pozdějších dějinách starověkého Egypta.

- dochovalo se **mnoho tzv. palet** (destiček pro obřadní kosmetiku králů) důležité jsou reliéfy na nich, které v symbolech líčí sjednocovací boje mezi jednotlivými egyptskými kmeny (jednotlivé kmeny měly ve znaku různá totemová zvířata. Např. býk bořící parohy město - Býk je symbolem krále, později faraóna). Nejvýznamnější je paleta krále Naarmera (Naarmer=Menej=Meni=sjednotitel Egypta)

STARÁ ŘÍŠE (2700 – 2180 ante, 3.-6. dynastie) :

- je to první vrcholné období v dějinách starověkého Egypta. Po sjednocení země došlo k vytvoření nového politického centra, kterým se stalo město **Memfis** (egyptsky Mennofer), které leželo na hranicích mezi Horním a Dolním Egyptem. V čele země stál panovník - **faraon**, v rukách kterého se soustředila všechna politická, náboženská a vojenská moc.

- počátek tohoto velkého faraónského období souvisí s **Džóserovou náboženskou reformou: od Usira k Réovi** - Džóser zavedl změnu kultu od boha podsvětí Usira k bohu slunce Réovi. To se promítlo i do nového stylu pohřbívání. Kvůli bohu podsvětí Usírovi se dosud pohřbívalo v podzemních hrobech. Kvůli bohu slunce Réovi teď budou nadzemní hroby bližší slunci – mastaby, pyramidy.

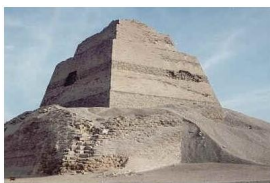
- Džóserova pyramida v Sakkaře a okolní komplex budov:

Byla původně mastabou. V průběhu stavby došlo k nečekanému obratu. Bylo na ni navrženo dalších pět mastab až vznikla šestistupňová pyramida. Komplex obehnan zdi. Kromě pyramidy jsou v něm kamenné kopie pozemských věcí pro posmrtný život (správní budovy, sýpky). Kámen popisuje a napodobuje původní materiály (rohož, rákosí, provazy, svazek stvolů a pupat lotosu pod hlavicí sloupu omotan provazem). Rostlinami inspirované typy sloupů: lotosový, papyrusový, palmový. **Kvůli víře v odchod duše na západ se Egyptská pohřebiště (nekropole = města mrtvých) stavěla na západním břehu Nilu** – stejně tak i Džóserův komplex. Jeho

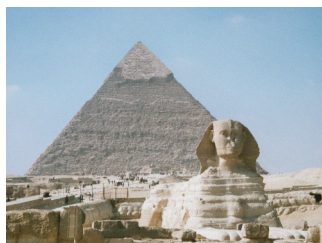
vezírem byl **Imhotep**, lékař a spisovatel, domnělý **autor koncepce pyramidy**.

- pyramida symbolizuje svět ovládaný Réem, jenž dlí na jejím vrcholu v sluneční bárce. Představa o původním pahorku (pyramidě) jenž se při stvoření světa vynořil z chaosu, sluneční bůh Ré se dotkl tohoto místa a dal vzniknout životu. Pyramida je nejen místo pohřbu, ale i transformace, zmrtvýchvstání.

- **Snofrefovy pyramidy (4.dynastie): Stupňovitá v Médumu, Skosená a Červená v Dášúru**

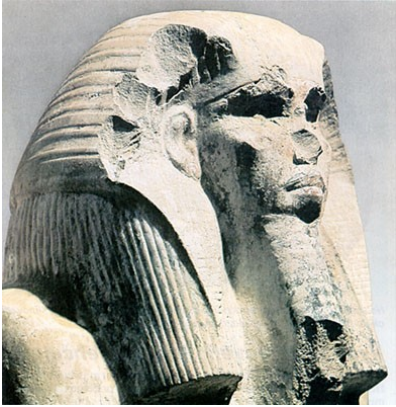

- **tri velké pyramidy v nekropoli v Gize: největší Cheopsova** (Cheops † 2510), **Raachefova** († 2480, syn Chufewa), nejmenší **Menkauréova** (syn Raachefa) - ke každé pyramidě navíc patří 2 chrámy: první pro faraónova dvojníka je u pyramidy a druhý pro očistné mumifikační obřady a prezentaci kultu panovníka je na břehu Nilu a je s pyramidou spojen pohřební cestou chráněnou zdí. **Sfinga**, vysoká 20m. Prý symbol Raachefa.

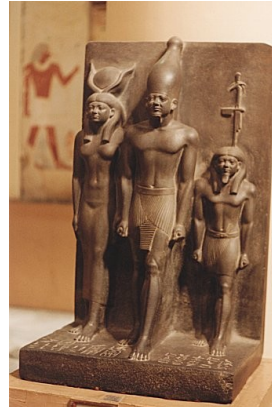
- **Sochařství – sochařský idealizovaný kánon – blokovitost, strnulost – bez pohybu, frontálnost .** Stylizovaný obličej i pozice, občas s inkrustací očí, nohy i ruce jsou při posedu ohnuty do pravých úhlů, rituální čepce a bradky jsou odznakem moci, stejně i další symboly. Např. sochy faraónů z nekropole v Gíze:

- **Džoser**

- **Menkauere s manželkou; s bohyní Hathórou**

- **Raachef**

- **pohřební realismus = snaha zachytit vzhled i duši člověka, méně idealizováno, zachycení lidského bytí:**

- pro reliéfy Staré říše je spíš typická technika nasazeného reliéfu
 - malba má koloristický charakter, uplatňuje se kánon hlava, ruce, nohy z profilu, oko a trup zepředu, též aplikace hierarchické perspektivy – velikost figury podle postavení zobrazovaného, řazeno v pásech nad sebou, figury si byly velice podobné...

- **první přechodné období:** ke konci VI. dynastie nastala anarchie a moc faraónů prakticky zanikla (každý kníže si vládne sám na svém panství)

STŘEDNÍ ŘÍŠE (2064–1797 ante, 11.-12.dynastie):

- Wésetský kníže Mentuhotep II. kolem roku 2200 silou opět sjednotil zemi. Centrum říše je hornoegyptský **Wéset**.

- předchozí období anarchie a zmatků oťrásló vírou ve stálost světa a to se promítá i v umění: **zájem o posmrtný život (silný ve Staré říši) ustupuje zájmu o krásy a radovánky života.** Náboženství se opět obrací, tentokrát od boha slunce Réa zpět k bohu podsvětí Usírovi

- krize jistot a příklon k Usírovi ovlivnili i **nový styl sochařských portrétů:** *sochy faraónů* mají stále důstojné pózy, ale výrazy obličejů jsou nové. I přes egyptskou stylizaci **zachycují fyzické a psychologické zvláštnosti portrétovaných** - častá je melancholie, uzavřenost, bolestný výraz nebo vyděšení (strach ze ztráty jistot pozemských i strach z Usírova záhrobní). **Sochy ve Wésetu** dokládají tento nový styl:

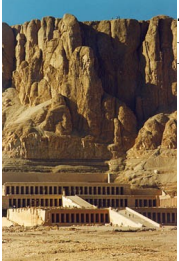
- **Senwosret I.** (slavnostní postoj, ale melancholie v obličejí). má ve tváři úzkostně napjatý výraz.

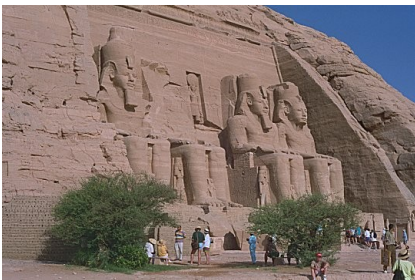
- **sochařské reliéfy se teď nově dělají zapuštěné** (na rozdíl od Staré říše, kdy byly nasazené). Tato reliéfní technika Střední říše je jednodušší a vytváří zajímavý obrys reliéfu s posíleným kontrastem světla a stínu. Reliéfy byly navíc kolorované. V pohřebnictví se často z technických důvodů upřednostňovaly před volnými sochami. Dokonalé obrysy dávají pocit, že jde spíše o malbu.
- do hrobů se vkládaly sošky dle postavení mrtvého: vojevůdci tam měli vojáků, truhláři model své dílny a pomocníků, šlechtici sluhy a poddané.
- **roku 1700 končí Střední říše vpádem Hyksósů** do delty Nilu. Zprvu pouštní barbaři, ale vyzbrojení železnými zbraněmi a vozy se poegyptštili, zavedli si vlastní 15. a 16. dynastii, ale obsadili dolní Egypt a faraónům v hornoegyptském Wésetu ponechali za vysoké poplatky zdánlivou moc.

NOVÁ ŘÍŠE (1543–1080 ante, 18.-20.dynastie):

- zakladatel 18. dynastie **Ahmós** vypudil roku 1580 Hyksósy z delty a opět sjednotil Egypt. V době Nové říše je **chrám už důležitější než hrob**. Faraón byl synem Amón-Réa (opět změna kultu spojením boha slunce Réa a wésetského boha Amóna).
- **Wéset je centrem kultu Amón-Réa (boha země i nebes)**. Jsou mu zde zasvěceny **chrámy v Karnaku a Luxoru** (východní břeh) spojené cestou lemovanou sfingami, byly nábožensko-politické centrum říše, postupně budované několika dynastiemi faraónů (Ramesses II., Amenhotep III. aj.). Šlo do nich víc peněz než do hrobek. Jsou poněkud nepřehlednou směsicí řady stavebních přístupů, i když základní dispozice se neměnily (leda typy sloupů – papyrusové, lotosové)
- **Údolí králů** je údolí v Egyptě, které sloužilo jako pohřebiště faraónů a šlechty Nové říše, od osmnácté do dvacáté dynastie. Nachází se na západním břehu řeky Nil v okolí Wésetu naproti Luxoru (postaven na místě starověkých Théb) pod vrcholkem hory El-Quorn a je rozděleno na Východní údolí a Západní údolí.
- **typy chrámů:**

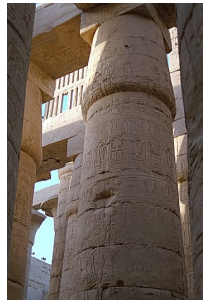

- **stupňovité/ terasovité: Chrám královny Hatšepsovet** (chrám i hrob ze zač.18.dyn.v Deir el-Bahri)

- **skalní/ speos: Chrám Ramesse II. V Abú Simbel (4 kolos.postavy Ramesse II.), hrobka Tutanchámonova, hrobka Sethi I.**

- **klasické/ na volném prostranství:** k chrámu vedla cesta lemovaná sfingami, chrám měl tyto zákl.části: **Pylon** – triumf.brána se dvěma masivními čtverhr.věžemi s reliéfy faraona po obou stranách, **Perystyl-nádvoří**, **Hypostylový sál**, před pylony navíc stojí **obelisky**
- mezi klasické chrámy patří **Karnak** (větší než Luxor, nejv.strop na světě) a **Luxor** (s nejmonum.sloupořadím v Egyptě) – cesta mezi nimi lemovaná sfingami

- typy sloupů : buď monolitické nebo členěné na patku, dřík a hlavičci. Dříky bývaly čtverc., polygon., kruh., někdy i kanelované, často napodobující stvol rostlinyve shodě s typem hlavičce – sloupy lotosové, papyrová protodorská, palmové, i s lidskou dlavou

- sochařství je monumentální, spojené s architekturou, nadměrné velikosti

- Kolosy Memnonovy

- alej Sfing

Achnatonova revoluce – El-Amarnská škola:

- Amenhotep IV (18.dyn.) zavedl monoteistický kult Atona (sluneční disk). Přijal jméno Achnaton, opustil Wéset a založil nové hlavní město Amarna. Odmítl oficiální umění a nechal sebe i rodinu portrétovat téměř realisticky (- ve snaze zachytit anatomii zacházeli umělci až do karykatur): např. sochy jeho ženy Nefertiti. Reliéf Milenci v zahradě ukazuje jak uvolněné byly hlavně soukromé podobizny. Vyvolaly revoltu kněží což oslabilo zemi. Po jeho smrti byl obnoven starý řád.

